en sammanfattning av dess innehåll, ett index. Här har *proto-* bevarat mycket av sin ursprungligare rumsliga syftning.

Risk för förväxling av per- och pre-

I en dåligt korrekturläst text hittar man kanske ett *per-* där det borde stå *pre-*. Liksom på schackbrädet ger en kort rockad ett nytt sammanhang. Grundbetydelsen blir nu 'genom'. Om prefixet är kvar i rummet översätts det med just 'genom', som i *perforera*, *perlingual*, *pertrokantär*. Ända från klassisk tid har prepositionen och prefixet *per* också haft ren temporal syftning och återges då med 'under', eller 'under loppet av'. *Per-* markerar tidslängden, utsträckningen, naturligt nog eftersom det konkreta 'tvärsigenom' ligger i botten. *Per-enn* betyder ungefär »under årens lopp«, och i *permanent* förstärker prefixet det beständiga i verbet *manere,* 'förbliva'.

Inte är det särskilt lyckat att *per-* och *pre-* är lika intill förväxling, men språket uppvisar inte alltid högsta möjliga rationalitet. Det är väl knappast nyttigt om en viktig *preoperativ* åtgärd på grund av felläsning utförs *peroperativt*, eller snarare inte längre kan utföras när operationen är i full gång. Som ytterligare komplikation dyker ibland termen *perioperativ* upp. Den grekiska prepositionen *peri* betyder '(runt)omkring', ingenting annat. *Perioral* är inte detsamma som *peroral*, och den *perinatala* perioden sträcker sig från 28:e veckan till ca 1 vecka efter födelsen. Alltså bör *perioperativ* i princip inkludera *pre-*, *per-* och *postoperativ*.

Precis (ordet *precis* betyder etymologiskt 'framtill avhuggen') som det svenska *genom* i genomsund, genomelak m fl får det latinska *per-* ibland en rent förstärkande innebörd. Det kan räcka med att nämna *perakut* = 'mycket akut', *perniciös* = 'mycket farlig', *pertussis* = 'kikhosta' och *pervers* = 'helt förvänd'. En *permutation* bör också vara radikalare än en vanlig *mutation*. •

Kommentar om ortorexi och magnetröntgen

1. Angående ortorexi (LT 5/2002): Om man över huvud taget ska använda något prefix ur gruppen orto-/para- torde det väl snarast vara para- som är tillämpligt i detta fall, eftersom termen tydligen avser att beteckna en snedvriden aptit, alltså parorexi. Som gradering av prefixet a-/an 'frånvaro av' brukar ju annars dys- 'illa, störd …' användas. Således parallellt med afasi/dysfasi kunde vi ju ha anorexi/dysorexi. En invändning mot detta kan vara att dys- ofta innebär samtidig smärta, t ex dyspareuni, men detta är ju inte obligat, jämför dysfagi. En term som ortorexi tycks mig emellertid närmast beteckna »rätt« aptit, dvs normalfallet som terapin ska syfta till att återställa. Dietisterna skulle väl till och med kunna kalla sig ortorexipeder … ;-)

2. Angående magnetröntgen (också LT 5/2002): Visst är termen en styggelse för en radiolog, men likväl perfekt för lekmannen! I gemene mun uppstår aldrig ordet radiolog eller radiologi, utan avdelningen kallas röntgenavdelningen och läkaren röntgenläkare. MR-undersökningen utförs på röntgenavdelningen och uppfattas därmed av patienten som en sorts röntgenundersökning – man får ju en avbildning av kroppens inre. Det är vidare inte ovanligt att facktermer har en mycket snävare betydelse än motsvarande ord i lekmannamun, ta t ex ordet katastrof som (miss)brukas allmänt men som har sin medicinskt tämligen väldefinierade betydelse. Ett namn på en avdelning behöver dessutom inte innehålla allt som görs på den avdelningen: »Avdelningen för diagnostisk och interventionell videoradioultrasonomagnetografonuklearmedicin«? Varför inte rätt och slätt kalla det för en röntgenavdelning till Conrad Röntgens ära och allmänhetens fromma?

För övrigt är även magnetkamera en oegentlig term: det som ger upphov till bilden är ju inte det magnetfält som omger det undersökta, utan de radiosignaler som apparaturen därur fångar upp och databearbetar. »Radiokamera«? »Magnetradio«? Således en form av radiologi … så är vi kanske tillbaka på ruta ett igen!

Olle Kjellin
språkvetare och röntgenläkare
Moheda

Replik

Jag tackar Olle Kjellin för hans filosoferande kring en term för ett alltför riktigt ätande. Förslaget *ortorexiped* kommer verkligheten nära, det är sant, även om dietisterna inte torde vara särskilt hågade att byta titel. Även *ortopederna* kan ha invändningar mot ordlikheten.

I själva verket är det väl omöjligt att finna ett prefix för det »allför riktiga«. Olle Kjellins *parorexi*, dvs 'snedvriden aptit', har mycket som talar för sig. En invändning kan vara att termen kan innefatta alla former av urspårad aptit, *koprofagi* med flera.

På en punkt håller jag inte riktigt med. Prefixet *dys-* har i grekiskan en mycket allmän negativ innebörd. Betydelsen 'smärta' är helt sekundär, så även i medicinen tycks det. Av 67 *dys*-termer i Lindskogs lexikon är bara 5 förbundna med fysisk eller psykisk smärta, nämligen *dysfori*, *dysmenorré*, *dysmorfofobi*, *dyspareuni*, *dystymi*. Termen *dysorexi* finns redan hos Lindskog som översätter till 'dålig matlust'.

Ja, namnförslagen är många. Behövs de? Har de täckning i verkligheten? Detta verkar väl ännu en smula tveksamt. Eller på läkarspråk: fallet är inte akut.

Hans Nyman

Kommentar om magnetröntgen

Jag fick häromdagen språkspalten i Läkartidningen 5/2002 under ögonen, där man beklagar sig över vissa språkbruk, t ex Lars Wester om »magnetröntgen«. Varken »magnetröntgen« eller »MR-undersökning« är någon bra beteckning för »magnetisk resonanstomografi«. Flera tycks vara överens om att *magnetkamera* är ett bra ord, vilket även används i en artikel i Forskning och Framsteg 4/2001, sidorna 33–37.

Magnetkamera används av en *magnetfotograf* för att *magnetfotografera* ett objekt, vilket ger resultatet *magnetfoto*. Metoden kallas lämpligen *magnetfotografering* – allt i enlighet med en kameramans/fotografs arbete! Här slipper man ordet *röntgen* såsom i *röntgentomografi*, vilket lika gärna kunde kallas *röntgenfotografering* rent allmänt och *skiktröntgenfotografering* när man skivar objektet.

Det är ju ett starkt, långsamt varierande *magnetfält* som är »mediet« för väteatomens/protonens precession, när den exciterats av radiovågor.

Ett annat område, där språkförbistringen är vedervärdig, är *strålning*. Är det namnet radiums fel? Radius och ray = stråle → radiation på engelska, vilket tyvärr används både för »korpuskulär« strålning på grund av atom- och kärnsönderfall, vilket ger både värme-, ljus-, röntgenstrålning (x-ray!), elektroner och protoner, och för »koherent« (kontinuerlig, oscillerande) strålning eller elektromagnetisk vågrörelse på grund av människokonstruerade radio-/radarsändare, maser- eller laserapparater (däribland s k mobiltelefoner, vars effekter vi vet bara litet om).

Jörgen Dahlén
civilingenjör,
Linköping